

**WOJEWÓDZKI
PROGRAM
PRZECIWDZIAŁANIA
PRZEMOCY DOMOWEJ**

**WOJEWÓDZTWA
MAZOWIECKIEGO**

NA LATA 2026–2030

ZAŁĄCZNIK 2

**RAMOWY PROGRAM ODDZIAŁYWAŃ
KOREKCYJNO-EDUKACYJNYCH DLA OSÓB
STOSUJĄCYCH PRZEMOC DOMOWĄ**

Spis treści

Skróty.....	3
Wstęp	4
Podstawy prawne programu	5
Osoby stosujące przemoc w ujęciu psychologicznym.....	5
Przyczyny stosowania przemocy	7
Założenia ramowego programu	8
Rekomendacje podmiotów	10
Realizatorzy	12
Jednostki realizujące	12
Ramy kwalifikacyjne	12
Rekomendacje	13
Adresaci i sposób rekrutacji	13
Adresaci programu	13
Rekrutacja do programu	14
Rekomendacje	15
Założenia realizacji programów.....	16
Założenia teoretyczne programów korekcyjno-edukacyjnych	17
Miejsce realizacji programu	18
Kwalifikowanie uczestników	19
Standardy opracowania treści programów	21
Schemat organizacyjny programu.....	24
Diagnoza środowiska lokalnego	24
Standardy i cele programów	25
Rodzaje i organizacja działań korekcyjnych	25
Trudności w realizacji programu	28
Finansowanie i budżet programu.....	29
Monitoring i ewaluacja programu.....	30
Rekomendacje	32
Superwizje	32
Dokumentacja	33

SKRÓTY

- GKRPA – gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych
- KGP – Komenda Główna Policji
- kk – kodeks karny
- DSM – klasyfikacja zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego (ang. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders)
- SCID – ustrukturalizowany wywiad kliniczny do badania zaburzeń osobowości
- MMPI – Minnesocki Wielowymiarowy Inwentarz Osobowości

WSTĘP

W systemie przeciwdziałania przemocy domowej istotne jest nie tylko udzielanie pomocy osobom jej doświadczającym, lecz także podejmowanie działań zapobiegawczych.

Kluczowym elementem profilaktyki jest praca z osobami stosującymi przemoc – prowadzenie wobec nich odpowiednich oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych.

Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej zawiera „Wytyczne do tworzenia modelowych programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową”, które stanowią podstawę do realizacji tego typu działań również w województwie mazowieckim. Od czasu ich wprowadzenia w 2005 r. obserwuje się systematyczny rozwój programów korekcyjno-edukacyjnych. Wraz z tym rozwojem pojawiła się jednak potrzeba doprecyzowania ogólnych zasad, które mogłyby stanowić punkt odniesienia dla osób i instytucji tworzących oraz realizujących takie programy.

Z tego względu opracowano ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc, przeznaczony do wykorzystania przez instytucje działające na terenie województwa mazowieckiego. Program ten porządkuje zarówno kwestie merytoryczne, jak i organizacyjne, wspierając skuteczne i spójne działania w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej.

PODSTAWY PRAWNE PROGRAMU

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową w pierwszej wersji opracowano w oparciu o:

- 1) ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej;
- 2) rozporządzenie Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową;
- 3) ustawę z dnia 9 marca 2023 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw;
- 4) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 września 2023 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”;
- 5) Rządowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 – przyjęty uchwałą nr 205 Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2023 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030;
- 6) ustawę z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi;
- 7) ustawę z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej;
- 8) ustawę z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa;
- 9) ustawę z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy.

Osoby stosujące przemoc w ujęciu psychologicznym

Osoby uciekające się do rozwiązań siłowych, opartych na przemocy to zwykle jednostki o dość chwiejnej strukturze osobowości i określonych predyspozycjach temperamentalnych. Pod zachowaniami przemocowymi zazwyczaj kryje się jednostka o niskim poczuciu własnej wartości, nieumiejąca radzić sobie z emocjami, często z doświadczeniami podlegania lub/i obserwacji przemocy w swojej osobistej historii. Biologiczne podłoże dodatkowo zwykle sprzyja nieradzeniu sobie z sytuacjami większego pobudzenia emocjonalnego. Bez względu na indywidualne predyspozycje wyróżnić można pewne wspólne mechanizmy w oparciu, o które funkcjonuje agresor. Podstawowym mechanizmem jest zaprzeczanie, ujawniające się pod postacią następujących form zachowań (Jukes, 1999):

Zaprzeczanie przemocy – osoba stosująca przemoc całkowicie zaprzecza, że stosuje przemoc. Zwykle twierdzi, że żona/partnerka wymyśliła historię przemocy, aby go ukarać, zniszczyć czy pogryźć. Zaprzecza zwykle przy tym, że to on dominuje w relacji, twierdzi, że jest podporządkowany, przy czym nie pamięta historii przemocy czy napaści etc.

Zaprzeczanie odpowiedzialności – jeśli osoba przyznaje się do popełnionych czynów, zwykle tłumaczy je jako skutek działania innych czynników np. alkoholu, narkotyków, prowokacji ze strony osoby doświadczającej przemocy, utraty kontroli nad emocjami. W jego wypowiedziach pojawiają się wtedy stwierdzenia typu: *Uderzyłem, ale tylko dlatego,*

że byłem pijany lub Gdyby się nie odzywała, nie denerwowała mnie to ja bym się nie zdenerwował i nie uderzył.

Zaprzeczanie częstotliwości, intensywności – osoba stosująca przemoc minimalizuje swoje zachowania agresywne, okłamując siebie i partnera/-kę, obniżając powagę sytuacji. Pojawia się to w stwierdzeniach typu: *Nie biłem/-łam aż tak często jak mówi* lub *Nie uderzałem/-łam tak mocno jak opowiada*. Twierdzi także, że działanie nie było intencjonalne, a doświadczenia osoby doznającej przemocy są przesadzone.

Zaprzeczanie konsekwencji – agresor odmawia zobaczenia efektów swojego zachowania i nie chce widzieć zadanych ran i konfrontować się z osobą doświadczoną przemocą. Nie chce także uświadomić sobie wzrastającego lęku i dzieci i innych członków rodziny. Całość powoduje narastanie niechęci do osoby doświadczanej przemocą, co wzmacnia agresję i powoduje większą wzajemną zależność tych osób.

Stwierdzenie, że przemoc rodzi przemoc nie jest gołosłowne. Prawie wszystkie osoby stosujące przemoc w dzieciństwie i/lub młodości były świadkami przemocy lub jej doznawały (bicia, zaniedbywania, molestowania itp.). Przemoc domowa nie jest obojętna dla żadnego z elementów systemu rodzinnego. Długofalowe skutki przemocy pozostają w psychice zarówno u osoby doznającej krzywdy, świadków, jak również samego agresora.

Na podstawie danych statystycznych oraz raportów KGP dotyczących przemocy domowej wiadomo, że osobami stosującymi przemoc najczęściej są mężczyźni. Dla przykładu w 2018 r. mężczyźni stanowili 91,38% ogólnej liczby osób, wobec których istniało podejrzenie, że stosowały przemoc domową, która wynosiła 67 306. Z kolei liczba kobiet, wobec których istniało podejrzenie, że stosowały przemoc stanowiła łącznie 6 045 osób (8,21% ogólnej liczby osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosowały przemoc domową), a nieletni 0,41% (303 osoby)¹. Osobą najczęściej stosującą przemoc domową w rodzinie pochodzenia jest ojciec (Filipek, 2017)². Tak w badaniach deklarowało 31,6% osób, które doświadczały przemocy domowej. Matki stosowały przemoc zdecydowanie rzadziej (11,2%), a 2,6% badanych doświadczało przemocy ze strony rodzeństwa. Inne osoby bliskie (dziadkowie, kuzyni, etc.) stosowały przemoc, zgodnie z analizami, w przypadku 1,2% badanych. Dane te ponadto wskazują na istotną zależność pomiędzy przemocą wobec kobiet stosowaną w systemie rodziny pochodzenia ze strony ojca lub matki, a przemocą ze strony partnera (fizyczną jak i seksualną). Kobiety, które doznały przemocy w dzieciństwie ze strony ojca (przed ukończeniem 16 r.ż.), dwukrotnie częściej doświadczały jej również od swojego partnera, natomiast osoby krzywdzone w dzieciństwie przez matkę, były bite i krzywdzone przez swoich partnerów dwuipółkrotnie częściej od osób wychowywanych bez przemocy (Gruszczyńska, 2007)³. Powyżej przytoczone rezultaty badań mogą potwierdzać tezę o międzypokoleniowej transmisji stosowania przemocy, ale również jej podlegania. Tym samym oddziaływanie w stosunku do osób stosujących przemoc powinno opierać się

¹ Na podstawie Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020

² Filipek, A. (2017). Wspomaganie człowieka dorosłego w sytuacji przemocy w rodzinie. Niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem dr hab. Małgorzaty C. Halickiej, prof. UwB

³ B. Gruszczyńska, B. (2007). Przemoc wobec kobiet w Polsce. Aspekty prawnokryminologiczne, Warszawa: Wolters Kluwer Polska

na terapii w kierunku nabywania umiejętności radzenia sobie z emocjami, dotyczącymi zarówno aktualnej sytuacji, ale także związanej w przeżytych doświadczeniach.

Przyczyny stosowania przemocy

Większość autorów rozpatruje przyczyny stosowania i podlegania przemocy wieloaspektowo łącząc czynniki psychologiczne, biologiczne z czynnikami socjologicznymi. Występowaniu przemocy szczególnie sprzyjają:

- **obowiązujące normy kulturowe i społeczne**, m.in. przekonanie o prawie do dominacji (zarówno rodziców nad dzieckiem, jak i mężczyzn nad kobietami), nadal istniejące społeczne przyzwolenie na bicie dzieci, hierarchiczny i autorytarny model rodziny, silne normy dotyczące prywatności, stereotypowe wzorce męskości;
- **nadużywanie alkoholu** – ryzykowne picie czy uzależnienie do alkoholu – alkohol poprzez osłabienie mechanizmów kontroli zachowania toruje drogę przemocy. Zaburzona ocena sytuacji powoduje błędną interpretację zachowania innych osób i staje się często przyczyną do reagowania złością i gniewem. Efektem są częste konflikty z prawem, utrata pracy, kłopoty małżeńskie – to wszystko jest źródłem stresu i pogorszenia sytuacji życiowej. Nadużywanie alkoholu nie jest ani koniecznym, ani wystarczającym warunkiem stosowania przemocy, ale dane statystyczne wskazują na bardzo wysoki współwystępowanie tych zjawisk;
- **podeszły wiek** – w rodzinie z historią wcześniejszych nadużyć związanych z przemocą ryzyko występowania przemocy wobec osób starszych wzrasta. Wzajemna zależność członków rodziny, dzielenie wspólnego mieszkania (domu), fizyczne i psychiczne obciążenie opiekuna, izolacja społeczna rodziny, złe warunki socjalno-ekonomiczne to częste czynniki współwystępujące i nasilające prawdopodobieństwo stosowania lub/i podlegania przemocy;
- **niepełnosprawność** – stanowić może czynnik ryzyka, ponieważ nad osobą niepełnosprawną ewentualny agresor ma ewidentną przewagę, a osoby te są często zdane na opiekę rodziny;
- **zła sytuacja socjalno-ekonomiczna rodziny** – istotnym czynnikiem sprzyjającym występowaniu przemocy jest stres spowodowany aktualną sytuacją w najbliższym środowisku społecznym. Frustrację mogą wywołać takie problemy jak bezrobocie, kłopoty finansowe, mieszkaniowe czy zdrowotne, często te problemy nawarstwiają się, co z kolei może sprzyjać pojawieniu się przemocy domowej;
- **dziedziczenie wzorca przemocy** – dzieci wychowujące się w rodzinach, w których krzywdzi się bliskich mają częściej tendencję do stosowania bądź podlegania przemocy w życiu dorosłym. Dziecko, które przyswaja sobie agresywne zachowania dorosłych, uczy się, że przemoc to najlepszy i najbardziej skuteczny sposób rozwiązywania konfliktów;

- **predyspozycje osobowościowe** – brak lub osłabiona kontrola impulsów może się objawiać nieumiejętnością radzenia sobie z napięciem, złością i niekontrolowaniem agresji;
- **zaburzenia psychiczne** wywołane stanem chorobowym bądź doświadczeniami kryzysu psychicznego stanowić mogą przyczynę pojawiania się zachowań aspołecznych.

Jak widać stosowaniu przemocy sprzyja wiele czynników, także tych, które stanowią elementy dotyczące indywidualnych predyspozycji zwiększających możliwość zachowań agresywnych. Warto pamiętać, że nie ma jednej przyczyny przemocy domowej, dochodzi do niej w wyniku złożonych interakcji pomiędzy czynnikami społecznymi, kulturowymi i psychologicznymi. Istnieją natomiast pewne czynniki wyzwalające, których wystąpienie może zwiększać prawdopodobieństwo stosowania przemocy przez osoby charakteryzujące się słabszą kontrolą impulsów, które dodatkowo wpisują się we wzorzec doświadczania lub obserwacji przemocy w toku socjalizacji. Czynniki te mogą być następujące:

- konflikty rodzinne rozwody i separacja;
- bezrobocie lub niestabilność zatrudnienia, charakter pracy, niskie zarobki;
- dyskryminacja ze względu na płeć;
- konflikty z prawem – przynależność do tzw. środowiska przestępczego, pobyt w zakładzie karnym;
- utrata samodzielności wynikająca z wieku i niepełnosprawności;
- brak środków do życia, brak wsparcia społecznego;
- uzależnienia: alkoholizm, używanie środków psychoaktywnych (np. narkomania), uzależnienia behawioralne;
- złe warunki mieszkaniowe;
- inne zjawiska np. handlem ludźmi etc.

Osoba stosująca przemoc obserwuje wiele korzyści takich zachowań dla własnego funkcjonowania. Stosowana przez niego przemoc zwykle doprowadza do zahamowania niechcianej reakcji u osoby jej doświadczającej, dodatkowo dzięki temu zyskuje on przewagę nad drugą osobą, co w rezultacie najczęściej powoduje podniesienie samooceny. Przede wszystkim natomiast agresor zyskuje w ten sposób kontrolę nad otoczeniem⁴. Wszystkie powyższe uwarunkowania powinny być brane pod uwagę podczas opracowywania programów korekcyjnych dla osób stosujących przemoc.

Założenia ramowego programu

Działania korekcyjno-edukacyjne realizowane są w ramach strategii ukierunkowanych na zmianę postaw i zachowań u osób stosujących przemoc i mają na celu zakończenie przemocy domowej. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej w art. 4 ust. 3 wskazuje na konieczność stosowania wobec osób stosujących przemoc

⁴ Pospiszyl, I. (2008). Patologie społeczne. Resocjalizacja. PWN, Warszawa.

oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Ustawa określa także obowiązki nałożone na osoby stosujące przemoc domową, wynikające ze stosowania przemocy.

Zakres oddziaływań skierowanych do osób stosujących przemoc wynikający z ww. przepisów to:

- interwencja wobec osób stosujących przemoc (odpowiednie instytucje, zespoły etc.),
- oddziaływania korekcyjno- edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc,
- programy terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową,
- zwiększenie dostępności usług terapeutycznych w zakresie profilaktyki uzależnień,
- rozszerzanie ofert oddziaływań wobec osób stosujących przemoc domową, realizowanych przez instytucje rządowe i samorządowe, a także podmioty oraz organizacje pozarządowe,
- wypracowanie zasad współpracy pomiędzy tymi instytucjami i podmiotami oraz organizacjami pozarządowymi,
- realizowanie wobec osób stosujących przemoc domową programów oddziaływań korekcyjno- edukacyjnych zmierzających do zaprzestania przemocy,
- realizowanie programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową zmierzających do zmiany wzorców zachowań agresywnych.

Osoby stosujące przemoc na mocy przepisów mogą zostać zobligowane do:

- zaprzestania stosowania przemocy,
- powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach określonego w art. 72 § 1 pkt 6b Kk,
- zakazu kontaktowania się z określonymi osobami,
- zakazu zbliżania się do określonych osób,
- nakazu opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym,
- uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych lub psychologiczno-terapeutycznych.

Programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową, podobnie jak inne wskazywane w ustawie oddziaływania, mają na celu przede wszystkim powstrzymanie osoby stosującej przemoc domową przed dalszym jej stosowaniem oraz rozwijanie umiejętności samokontroli i rozwiązywania problemów bez stosowania przemocy.

Na podstawie obowiązujących regulacji osoba stosująca przemoc po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową, ma obowiązek:

- 1) zgłosić się do uczestnictwa w programie;
- 2) dostarczyć grupie diagnostyczno-pomocowej zaświadczenie o zgłoszeniu się do programu,
- 3) ukończyć program korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową,

4) dostarczyć grupie diagnostyczno-pomocowej zaświadczenie o ukończeniu programu⁵. Rządowy Program Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030 wskazuje na konieczność: (1) zapewnienia dostępu do programów korekcyjno-edukacyjnych w każdym powiecie przez całoroczną dostępność miejsc w realizowanych programach stanowi jeden z celów, (2) zwiększania udziału osób skazanych przez sąd za przestępstwa w związku z przemocą domową w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową przez wzrost liczby wniosków kierowanych do sądu w tym przedmiocie.

Wskazany w regulacjach prawnych standard prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową obejmuje przede wszystkim:

- 1) zmianę przekonań odbiorców programów korekcyjno-edukacyjnych dotyczących stosowania przemocy domowej;
- 2) powstrzymanie osoby stosującej przemoc domową przed dalszym stosowaniem przemocy;
- 3) rozwijanie umiejętności samokontroli i współżycia, w tym bardziej efektywne radzenie sobie z emocjami, w tym złością lub poczuciem krzywdy w sytuacjach trudnych;
- 4) zmniejszenie przez uczestników programu skali zachowań opartych na sile i przemocy;
- 5) wzrost świadomości na temat zjawiska przemocy domowej i konsekwencji jej stosowania;
- 6) poszerzenie katalogu zachowań osób stosujących przemoc domową o zachowania alternatywne do krzywdzących w celu budowania relacji interpersonalnych opartych na poszanowaniu domowników i postawie partnerskiej;
- 7) kształtowanie umiejętności w zakresie wychowania dzieci bez użycia przemocy domowej;
- 8) uznanie przez osobę stosującą przemoc domową swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy;
- 9) uzyskanie informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych⁶.

REKOMENDACJE PODMIOTÓW

Wytyczne do tworzenia modelowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową obejmują następujące wskazania:

- przemoc domowa jest wyuczonym zachowaniem, które przynosi zarówno zyski, jak i straty dla agresora;
- przemoc domowa tolerowana i wzmacniana przez postawy i poglądy wielu ludzi często zakorzeniona jest we wzorach postępowania przekazywanych z pokolenia na pokolenie;

⁵ Art. 4 ust.6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej.

⁶ Na podstawie Rozporządzenia Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową

- przemoc domowa jest szkodliwym i raniącym nadużywaniem siły i władzy oraz dążenia do kontrolowania sytuacji rodzinnej (współmałżonki/współmałżonka, partnerki/ partnera, dziecka, rodzica etc.);
- można nauczyć się niestosowania przemocy, nigdy nie należy godzić się na przemoc i rezygnować z jej powstrzymania;
- stosowanie przemocy w żadnym przypadku nie może być usprawiedliwiane stwierdzeniem, że było skutkiem prowokacji;
- korzenie przemocy domowej tkwią w stereotypach kulturowych i obyczajowych dotyczących płci, rasy, orientacji seksualnej, które usprawiedliwiają dyskryminację jednostek i grup społecznych;
- stosowanie przemocy domowej jest wyborem, za który osoba stosująca przemoc ponosi odpowiedzialność moralną i prawną.

Programy korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc domową powinny być prowadzone w formie usystematyzowanych oddziaływań psychologicznych, edukacyjnych i socjalizacyjnych, ukierunkowanych zmianę zachowań i postaw osób stosujących przemoc. Celem tych działań jest zmniejszenie ryzyka stosowania przez przemoc poprzez zwiększenie zdolności do samokontroli zachowań agresywnych, nauczanie zasad współżycia w rodzinie lub związku partnerskim oraz wypracowanie planu korygowania nieadekwatnych zachowań w oparciu o indywidualne predyspozycje.

Istnieją różne modele programów korygujących zachowania agresywne:

- 1) model społeczno-kulturowy,
- 2) model przemocy rozpatrywanej z perspektywy systemu rodzinnego,
- 3) model przemocy rozpatrywanej z perspektywy podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniu,
- 4) model integracyjny.

Każdy z nich odwołuje się do zasady, że programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową powinny mieć charakter programów terapeutycznych, nastawionych na udzielenie pomocy psychologicznej osobom stosującym przemoc. Celem działań korekcyjno-edukacyjnych powinna być zmiana zachowań i postaw osób stosujących przemoc domową, a także, jak już wspomniano, zwiększenie zdolności do samokontroli agresywnych zachowań. Uczestnicy rozwijają umiejętności konstruktywnego wyrażania uczuć i rozwiązywania konfliktów bez użycia agresji.

Obecnie najczęściej stosowanym programem korekcyjno-edukacyjnym wobec osób stosujących przemoc jest tzw. program z Duluth⁷. W chwili obecnej w Polsce około połowa programów realizowana jest w ramach klasycznego modelu Duluth, bądź przy jego modyfikacjach dostosowujących do warunków lokalnych (np. „Partner”), zaś pozostałe, to programy autorskie, opracowywane przez specjalistów.

⁷ ang. Domestic Abuse Intervention Project of Duluth – program, który powstał na początku lat 80-tych w Minnesocie. Dużą wagę przywiązuje się w nim do skoordynowania różnych działań w społeczności wobec problemu przemocy. Przemoc jest tu definiowana jako przejaw męskiej władzy i kontroli nad kobietą. Jest nią nie tylko fizyczne znęcanie się, ale także groźby, izolowanie, czy upokarzanie.

Warto w tym miejscu zasygnalizować rozwój nowej formy oddziaływań, w postaci programów psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową zmierzających do zmiany wzorców zachowań. W niniejszych wytycznych wzięto pod uwagę także możliwość korygowania zachowań przemocowych w postaci włączania oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych w zakres programów.

REALIZATORZY

Jednostki realizujące

Realizacja oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w stosunku do osób stosujących przemoc domową wynika z zadań samorządu określonych w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy domowej w ramach:

- 1) **zadań własnych powiatu**, tj. opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy domowej oraz ochrony osób jej doznających – praca z osobami stosującymi przemoc powinna opierać się o charakter interdyscyplinarny, zarówno na etapie interwencji, diagnozy, oddziaływania terapeutycznego, jak i funkcjonowania postterapeutycznego; działania te realizują instytucje powiatowe i gminne; w programie powinny być określone zadania podmiotów (instytucji i organizacji) w tym zakresie;
- 2) **zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat**, tj. opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową – program powinien być zatwierdzony uchwałą rady powiatu jako oddzielny program, ewentualnie stanowić integralną część powiatowego programu przeciwdziałania przemocy domowej.

Najczęściej oddziaływania te prowadzą: powiatowe centra pomocy rodzinie, miejskie ośrodki pomocy rodzinie, miejskie ośrodki pomocy społecznej, specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doświadczających przemocy domowej, ośrodki i centra interwencji kryzysowej, organizacje pozarządowe.

Ramy kwalifikacyjne

Zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową, programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową są prowadzone przez osoby:

- 1) posiadające wykształcenie wyższe na kierunku praca socjalna, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej lub
- 2) posiadające tytuł zawodowy magistra na kierunku:

- a) psychologia, praca socjalna, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej lub
- b) innym, uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki lub resocjalizacji, lub będące terapeutami lub psychoterapeutami; posiadające udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach lub innych podmiotach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy domowej; posiadające zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc domową.

Ustawodawca przewidział możliwość uzupełnienia kwalifikacji w przypadku osób, które w dniu wejścia w życie przepisów nie spełniają powyższych kryteriów⁸. Wskazano, że osoby prowadzące oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc domową, które w dniu wejścia w życie rozporządzenia nie spełniają wymogów dotyczących kwalifikacji, o których mowa w § 6, mogą prowadzić programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową do czasu uzupełnienia tych kwalifikacji, jednak nie dłużej niż przez okres 2 lat od dnia wejścia w życie rozporządzenia.

Rekomendacje

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinien zawierać:

- 1) diagnozę zjawiska przemocy w koncentracji na dane dot. przemocy domowej (wg informacji jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, policji, prokuratury, sądu, GKRPA, GUS, organizacji pozarządowych, innych instytucji),
- 2) założenia merytoryczne – określenie podstawy (modelu, na którym oparty jest program),
- 3) obszary pracy, które będą treścią zajęć programowych,
- 4) określenie metod pracy (indywidualny, grupowy, mieszany)
- 5) określenie specjalistów prowadzących oddziaływanie,
- 6) określenie czasu trwania i sposobów rekrutacji do programu,
- 7) metod ewaluacji.

Szczegółowe uwarunkowania przedstawione są w kolejnych podrozdziałach.

ADRESACI I SPOSÓB REKRUTACJI

Adresaci programu

Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych stosowane są wobec osób stosujących przemoc domową, czyli zgodnie z art. 2 ust. 1 pkt 3 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy

⁸ Tj. z dniem 22 czerwca 2023 r.

domowej do osoby pełnoletniej, która dopuszcza się przemocy domowej. W szczególności dotyczy to:

- osób skierowanych przez zespół interdyscyplinarny oraz grup diagnostyczno-pomocowe do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych⁹;
- osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy domowej, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych;
- osób stosujących przemoc domową, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii;
- osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Zgodnie z § 3 rozporządzenia w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową, w programach tych mogą uczestniczyć osoby uzależnione od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych po zakończonym programie psychoterapii uzależnień.

Rekrutacja do programu

Rekrutacja do programów terapeutycznych dla osób stosujących przemoc powinna odbywać się zarówno w środowisku lokalnym, jak i szerszym kontekście z wykorzystaniem mediów. Powinna być prowadzona w oparciu o:

1. Działania informacyjne o programach terapeutycznych, tj.:

- rozpowszechnianie informacji o możliwościach korzystania z zajęć korekcyjno-terapeutycznych,
- istocie zajęć i oczekiwanych rezultatach,
- korzyściach dla zmiany funkcjonowania całego systemu rodzinnego
- miejscu realizacji,
- formie (grupowa/indywidualna etc.),
- odpłatności itp.

Formy działań informacyjnych:

- informacje na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy (spoty, plakaty, linki do stron instytucji, aktualne daty spotkań),
- ulotki informacyjne w miejscach publicznych (w instytucjach udzielania pomocy medycznej, prawnej, psychologicznej, a także w urzędach, kościołach, sklepach itp.),

⁹ Na podstawie art. 9b.ust.2 pkt.9 i ust.8 pkt 4 i 5 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej

- w biuletynach instytucji pomocowych,
- szkołach i instytucjach oświatowych,
- innych działań (kampanie społeczne, informacyjne, konferencje, pikniki, itp.).

2. Współpracę z instytucjami (zakłady karne, sądy, prokuratury, ośrodki interwencji kryzysowej, centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej, ale także jednostki naukowe i oświatowe, itp.) poprzez:

- przekazanie informacji do instytucji: rozdysponowanie ulotek informacyjnych, informacji pisemnych, plakatach itp.,
- spotkania z przedstawicielami instytucji, szkolenia, warsztaty, konferencje celem podwyższania kompetencji w zakresie oddziaływań, ale także prowadzenia rozmów motywacyjnych etc.,
- porozumienia na rzecz współpracy w celu ograniczenia zjawiska przemocy domowej,
- inne formy współpracy.

Na podstawie zapisów ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej osoba stosująca przemoc domową, po skierowaniu przez zespół interdyscyplinarny do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową, ma obowiązek:

- 1) zgłosić się do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową;
- 2) dostarczyć grupie diagnostyczno-pomocowej zaświadczenie o zgłoszeniu się do uczestnictwa w programach korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową lub programach psychologiczno-terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową, w terminach określonych w przepisach ustawy;
- 3) ukończyć programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową lub programy psychologiczno-terapeutyczne dla osób stosujących przemoc domową w terminach określonych przez podmiot realizujący te programy;
- 4) dostarczyć grupie diagnostyczno-pomocowej zaświadczenie o ukończeniu programu korekcyjno-edukacyjnego dla osób stosujących przemoc domową lub programu psychologiczno-terapeutycznego dla osób stosujących przemoc domową.

Rekomendacje

Przed każdym rozpoczęciem nowej edycji programu zaleca się odbyć spotkanie informacyjne z przedstawicielami instytucji (policja, sądy, prokuratura, powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki interwencji kryzysowej, punkty konsultacyjne, ośrodki pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, itp.¹⁰) dot. programów oddziaływań korekcyjnych celem

¹⁰ Jeśli osobą stosującą przemoc jest żołnierz w skład zespołu powinien wejść także przedstawiciel żandarmerii wojskowej

przedstawienia jego założeń, treści, przebiegu i organizacji (w tym czasu trwania, daty uruchomienia itd.).

Rekomenduje się także nasilenie współpracy organizatorów czy realizatorów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych z zespołami interdyscyplinarnymi, grupami roboczymi w celu motywowania osób stosujących przemoc – w ramach rozmowy (w ramach np. części „D” procedury „Niebieskie Karty”) – do udziału w programie.

Ponadto zaleca się intensyfikację działań promujących oddziaływanie korekcyjne poprzez współpracę z instytucjami oświatowymi, kościołami, wydawnictwami, mediami itp.

Wskazane jest opracowanie i upowszechnienie innych materiałów o charakterze edukacyjnym, skierowanych do osób stosujących przemoc, celem zmotywowania do udziału w programach korekcyjnych i terapeutycznych.

ZAŁOŻENIA REALIZACJI PROGRAMÓW

Programy korekcyjno-edukacyjne są jednym ze skuteczniejszych sposobów oddziaływania na osoby stosujące przemoc domową, zawierającym określone elementy i strukturę działań oraz określonym w czasie. Co istotne po zakończeniu oceniane są pod względem skuteczności, poprzez monitoring zachowań osoby, która ukończyła program. Badania ewaluacyjne programów terapeutycznych dla osób stosujących przemoc domową w Europie prowadzone są od wielu lat. Analizy Światowej Organizacji Zdrowia (ang. *WHO - World Health Organization*) wskazują na występowanie podobnych strategii w zakresie oddziaływań terapeutycznych w stosunku do osób stosujących przemoc w 36 krajach na całym świecie, co więcej dzięki tym strategiom osiągane są podobne rezultaty. Dane na temat skuteczności programów oceniane na podstawie zachowań osób stosujących przemoc po zakończeniu programu terapii wskazują, że ponad 52% mężczyzn uczestniczących w programach terapeutycznych zaprzestaje stosowania przemocy fizycznej, natomiast 25% z nich podejmuje działania służące rozwiązywaniu pozostałych problemów¹¹. Analizy w ramach programu Daphne III pokazują, że w 22 krajach są prowadzone aż 134 programy¹². Organizacje realizują je zarówno w formie indywidualnych spotkań jak i grup terapeutycznych, korzystając z podejścia poznawczo-behawioralnego z elementami psychoedukacji oraz podejścia interaktywnego, łączącego różne teorie (Geldschleager i in., 2014).

W Polsce osoby stosujące przemoc mogą uczestniczyć w programach edukacyjno-korekcyjnych bądź korzystać z psychoterapii prowadzonych w różnych nurtach. Instytucje, których celem są oddziaływania zapobiegające przemocy domowej umożliwiają im bezpłatne uczestnictwo w działaniach naprawczych. Niestety ośrodków takich jest stosunkowo niewiele w porównaniu z zapotrzebowaniem. Ponadto w zakładach karnych każdy osadzony

¹¹ Analizy WHO – ang. World Health Organization

¹² W wielu krajach działają lub powstają organizacje, które całościowo zajmują się przemocą, tj. udzielają pomocy osobom doświadczającym przemocy oraz agresorom (np. Dissens w Niemczech, Respect w Wielkiej Brytanii, Ascovfonden w Danii, Conexus w Hiszpanii, Wave w Austrii). Funkcjonuje także międzynarodowa organizacja skupiająca zarówno organizacje jak i osoby pracujące z osobami stosującymi przemoc Working With People Who Perpetrate Violence in Close Relationships- European Network (WWP-EN). Jej zadaniem jest między innymi stworzenie standardów określających efektywność programów terapeutycznych dla osób stosujących przemoc

skazany za przestępstwo z art. 207 Kk (znęcanie się) ma możliwość uczestnictwa w programach edukacyjno-korekcyjnych skierowanych do osób stosujących przemoc. Na mocy zmienionych przepisów założono, że w szczególnie uzasadnionych przypadkach programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową mogą być prowadzone z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej umożliwiających porozumiewanie się na odległość¹³.

Założenia teoretyczne programów korekcyjno-edukacyjnych

- 1) Programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową mogą mieć różne podstawy teoretyczne, wynikające z:
 - preferencji autorów programów,
 - preferencji i założeń osób prowadzących zajęcia/spotkania terapeutyczne,
 - nurtu terapeutycznego, w którym prowadzone są oddziaływania korygujące¹⁴,
 - miejsc prowadzenia zajęć (stacjonarne np. zakład karny; ambulatoryjne, np. przy ośrodkach, poradniach leczenia uzależnień),
 - uwarunkowań indywidualnych wynikających z diagnozy klientów objętych programem.
- 2) Należy określić podstawy teoretyczne i/lub modele, na których oparty jest program, w tym określić zakres, w jakim program oparty jest o dany model, np. Duluth, TZA/ART¹⁵ lub programy autorskie, eklektyczne, integracyjne (w każdym przypadku należy wskazać podstawy teoretyczne i skuteczność działań).
- 3) Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych obejmują zajęcia grupowe, które w razie konieczności mogą zostać poszerzone o moduły dodatkowe, np.:
 - pracę terapeutyczną-indywidualną,
 - pracę w relacji z partnerką/rem (na etapie pracy korekcyjnej poza okresem ostrej przemocy i tylko w przypadku wyrażenia zgody przez obydwie strony),
 - pracę z nieletnimi i adolescentami stosującymi przemoc wobec osób starszych i niepełnosprawnych;
 - działania profilaktyczne, psychoedukacyjne i inne.

Warto wskazywać na możliwość kontynuacji pracy w programach psychologiczno-terapeutycznych. Zakres ich oddziaływań oraz podstawy realizacji opisano w załączniku nr 3 do Programu przeciwdziałania przemocy domowej.

¹³ § 4. 2. Rozporządzenia Ministra rodziny i polityki społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową (Dz.U.2023.1163)

¹⁴ Rekomendowane są metody terapeutyczne oparte na dowodach i analizach skuteczności w zakresie korygowania działań związanych ze stosowaniem przemocy.

¹⁵ TZA-ART Trening Zastępowania Agresji jest adaptacją do polskich warunków programu (ART) ang. Aggression Replacement Training będącego programem interwencji, skierowanej na zmianę zachowań agresywnych. Program ART został opracowany w Instytucie Badań nad Agresją Uniwersytetu w Syracuse w USA

Miejsce realizacji programu

Zajęcia powinny być realizowane poza miejscem udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy, stąd określa się dozwolone i niedozwolone miejsca realizacji programów korekcyjno-terapeutycznych¹⁶:

Rekomendowane:

- ośrodki i poradnie leczenia uzależnień,
- zakłady karne,
- powiatowe centra pomocy rodzinie,
- ośrodki pomocy społecznej (poza godzinami pracy - udzielania pomocy interwencyjnej),
- inne miejsca wynajęte lub udostępnione na ten cel, w których nie udziela się pomocy osobom doświadczającym przemocy.

Nierekomendowane:

- specjalistyczne ośrodki wsparcia dla osób doznających przemocy domowej,
- ośrodki interwencji kryzysowej (całodobowe), szczególnie jeśli istnieje możliwość spotkania z potencjalnym agresorem,
- powiatowe centra pomocy rodzinie,
- ośrodki pomocy społecznej – w godzinach udzielania pomocy (interwencji) osobom doświadczającym przemocy (gdy istnieje prawdopodobieństwo spotkania się osoby doznającej przemocy z osobą ją stosującą).

Na mocy obowiązujących uwarunkowań prawnych w przypadku realizacji programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową w tym samym miejscu, w którym udziela się pomocy i wsparcia osobom doznającym przemocy domowej, należy zadbać o bezpieczeństwo osób doznających przemocy domowej¹⁷.

Realizatorzy mogą korzystać z lokali wynajmowanych, udostępnianych przez inne podmioty na zasadach porozumień lub w innym trybie z założeń, że miejsce realizacji powinno spełniać standardy opracowane dla stosowania oddziaływań terapeutycznych, dla przykładu:

- pomieszczenie do pracy grupowej: sala na ok. 10-14 osób z możliwością ułożenia w krąg krzeseł-fotele, tablica np. flipchart,
- pomieszczenie do pracy indywidualnej: pokój / miejsce do spotkań klienta i terapeuty gwarantujące prywatność (2 krzesła-fotele).

Miejsce powinno spełniać standardy bezpieczeństwa oraz zapewniać intymne warunki do pracy terapeutyczno-korekcyjnej.

¹⁶ Zgodnie z Art.4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej „Wobec osób stosujących przemoc domową stosuje się przewidziane w niniejszej ustawie środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.”

¹⁷ § 5. Rozporządzenia Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową

Kwalifikowanie uczestników

Kwalifikowanie uczestników do programu korekcyjno-terapeutycznego powinno być poprzedzone diagnozą wstępną, której wynikiem jest podpisanie kontraktu, określającego zasady współpracy w ramach prowadzonych zajęć, następnie powinna być przeprowadzona diagnoza pogłębiona każdego z uczestników. Zasady przedstawiono poniżej w podrozdziałach.

1. Diagnoza wstępna

Obejmuje wstępne rozpoznanie w ramach 1-2 spotkań indywidualnych na początku realizacji programu, w celu określenia motywacji uczestnika do zmiany wraz z oszacowaniem potencjału do ukończenia programu i realizacji jego założeń. Założenia ogólne diagnozy wstępnej:

- uzyskanie informacji o jego funkcjonowaniu i sytuacji życiowej;
- określenie zasobów psychicznych, społecznych i ekonomicznych radzenia sobie;
- pozyskanie informacji na temat specyfiki stosowanej przemocy.

Diagnoza winna być udokumentowana pisemnie, np. w formie indywidualnej karty klienta/pacjenta. Rekomenduje się uwzględnienie w niej następujących zagadnień:

- rzeczywiste uwarunkowania skierowania do programu (tryb dobrowolny/nakazowy, okoliczności skierowania etc.),
- określenie czy uczestnik jest uzależniony od substancji psychoaktywnych (osoby stosujące przemoc, u których rozpoznawane jest uzależnienie od alkoholu lub innych substancji, powinny w pierwszej kolejności być kierowane na terapię uzależnienia),
- określenie czy uczestnik programu aktualnie stosuje przemoc,
- typowe formy i okoliczności stosowania przemocy, rodzaj przemocy, najgroźniejsze epizody, w jaki sposób sytuacje były rozwiązywane;
- aktualna sytuacja rodzinna i zawodowa oraz prawna (ew. postanowienia w sprawach dot. spraw rodzinnych, karnych, w tym związanych ze stosowaniem przemocy, zobowiązanie do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym i in.);
- określenie motywacji do uczestnictwa w programie i do zmiany z uwzględnieniem siły motywacji itp.;
- cechy osobiste istotne dla pracy korekcyjnej (oszacowane na podstawie metod diagnostycznych w postaci testów osobowości, temperamentu etc.).

2. Kontrakt określający reguły uczestnictwa w programie

Kontrakt z uczestnikiem programu, to dokument określający zasady udziału w programie sporządzany po przeprowadzeniu diagnozy wstępnej. Podpisanie kontraktu przez uczestnika oznacza, że akceptuje on założenia udziału w programie, ale także zobowiązuje się do dołożenia wszelkich starań do jego ukończenia i zmiany zachowań przemocowych.

Treść kontraktu opracowuje się z uwzględnieniem zasad odpowiednich dla formy oddziaływania terapeutycznego. Wskazane jest uzyskanie zgody uczestnika na przetwarzanie danych osobowych także z uwagi na:

- konieczność wymiany informacji między instytucjami zajmującymi się pomaganiem rodzinie uczestnika programu;
- kontakt osób prowadzących program z rodziną uczestnika;
- monitoring efektywności wdrażanych oddziaływań np. w postaci funkcjonowania uczestnika w relacjach rodzinnych po zakończeniu uczestnictwa w programie – do 3 lat po zakończeniu zajęć.

W kontrakcie określa się reguły uczestnictwa w programie obejmujące w szczególności:

- formalne wymogi dotyczące systematycznej obecności w zajęciach,
- obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego,
- zasady zachowania w trakcie uczestnictwa w zajęciach,
- zobowiązanie do powstrzymywania się od przemocowych zachowań i postaw w kontaktach z członkami rodziny i z innymi osobami;
- wymóg uznania osobistej odpowiedzialności za fakty stosowania przemocy domowej,
- zobowiązanie do powstrzymywania się od spożywania alkoholu i zażywania substancji psychoaktywnych,
- w przypadku osób, których uczestnictwo związane jest decyzją sądu ograniczającą wolność osobistą, kontrakt powinien przewidywać sankcje za uchylanie się od udziału w programie,
- jeśli uczestnictwo wynika z osobistej decyzji, fakt ten powinien być objęty tajemnicą, z wyłączeniem możliwości informowania instytucji i organizacji, które skierowały do programu oraz członków rodziny.

W trakcie realizacji programu, w którym uczestniczą osoby aktualnie kontaktujące się z członkami własnej rodziny, pożądane jest okresowe uzyskiwanie informacji o rzeczywistej sytuacji w środowisku domowym w zakresie związanym z przeciwdziałaniem przemocy, czyli monitorowanie zachowań i sytuacji, co powinno zostać określone w zapisach kontraktu.

3. Diagnoza pogłębiona

Pogłębiona diagnoza dokonywana jest zwykle mniej więcej w połowie programu – czyli po ok. 20–30 godzinach uczestnictwa osoby w programie. W trakcie realizacji programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc domową należy dokonać rozpoznania przypadków poważnych zaburzeń osobowości i emocjonalnych występujących u części osób stosujących przemoc (z zastosowaniem odpowiednich narzędzi diagnostycznych, np. SCID¹⁸, MMPI¹⁹). Stosowanie pogłębionej diagnozy jest niezbędne dla projektowania stosownych działań wobec osób wymagających profesjonalnych oddziaływań

¹⁸ SCID - Ustrukturalizowany Wywiad Kliniczny do Badania Zaburzeń Osobowości według DSM-5, przeznaczony do diagnozy dziesięciu zaburzeń osobowości.

¹⁹ Minnesocki Wielowymiarowy Inwentarz Osobowości MMPI-2 do wszechstronnej oceny funkcjonowania jednostki.

terapeutycznych – bądź to przez zewnętrzny podmiot, bądź w ramach realizacji programów, w których przewiduje się możliwość pogłębiania procesu oddziaływań w terapii indywidualnej.

Podczas diagnozy pogłębionej zaleca się uzyskanie szczegółowych informacji na temat funkcjonowania jednostki z uwzględnieniem następujących zagadnień:

- doświadczenia własne z przeszłości (historia doświadczania, obserwacji przemocy w domu rodzinnym, z uwzględnieniem każdej z form przemocy, w tym fizycznej, psychicznej, emocjonalnej, seksualnej, zaniedbań, deprywacji potrzeb, doświadczeń traumatycznych etc.),
- historia relacji, w których występowała lub występuje przemoc oraz poprzednich związków,
- określenie dojrzałości emocjonalnej i społecznej (radzenie sobie z emocjami, relacje społeczne, rodzinne etc.)
- historia interwencji związanych z przemocą,
- historia pomocy medycznej i psychoterapeutycznej w zakresie ewentualnych zaburzeń psychicznych,
- doświadczenia związane z nadużywaniem alkoholu, narkotyków, uzależnienia behawioralne,
- historia agresywnych i przemocowych zachowań w innych sytuacjach życiowych (np. bójk, kradzieże, rozboje, działania prowokacyjne),
- kontakty z wymiarem sprawiedliwości,
- historia edukacyjno-zawodowa,
- charakterystyka szczegółowa zachowań i postaw względem przemocy.

Diagnoza pogłębiona również winna być udokumentowana, np. w indywidualnej karcie klienta, w postaci dodatkowej indywidualnej karty diagnozy pogłębionej lub w innym dokumencie opracowanym przez realizatora.

Diagnozę wstępną i pogłębioną przeprowadzają, opracowują i dokumentują realizatorzy programu w trakcie procesu pracy indywidualnej, pracy grupowej – na podstawie obserwacji, wywiadu, wyników badań z użyciem narzędzi diagnostycznych oraz notatek bieżących. W kartach klientów/pacjentów zamieszcza się także postępy terapeutyczne.

Standardy opracowania treści programów

Podczas opracowywania treści i założeń zaleca się uwzględnienie w programach następujących elementów stanowiących standard treści programu:

1. Psychoedukacja na temat zjawiska przemocy, emocji poprzedzających epizody przemocy, z uwzględnieniem cykli przemocowych, radzenia sobie z emocjami, emocji osób uwikłanych w przemoc.
2. Edukacja na temat kulturowo-obyczajowych zjawisk wspierających i przeciwstawiających się przemocy oraz konfrontowanie ze stereotypami promującymi przemoc.

3. Promowanie wartości i idei wspierających godność i szacunek do innych, dobro rodziny, równość płci oraz prawa kobiet i dzieci.
4. Nauka odpowiedzialność za osobiste decyzje i działania.
5. Stosowanie procedur behawioralno-poznawczych w celu korygowania postaw i zachowań związanych z przemocą.
6. Nabywanie kompetencji w obszarze konstruktywnej komunikacji interpersonalnej.
7. Nauka samokontroli.
8. Gotowość ochrony słabszych.

Wyżej określona zawartość merytoryczna powinna koncentrować się wokół następujących trzech głównych bloków realizacyjnych:

1. **Edukacja i psychoedukacja** – program powinien dostarczać informacji, które pomogą uczestnikom zrozumieć dynamikę przemocy w kontekście procesów uczenia się społeczno-kulturowego, własnych doświadczeń i socjalizacji w roli męskiej. Podczas psychoedukacji należy konfrontować wszelkie przekonania i postawy, przy pomocy których usprawiedliwiane jest stosowanie przemocy z ich przyczynami i skutkami. Uczestnicy powinni uczyć się skąd pojawiają się ich tendencje do stosowania przemocy, w jaki sposób ich zachowanie krzywdząco wpływa na członków ich rodziny i na ich wzajemne relacje oraz przygotowywać się do wzięcia pełnej odpowiedzialności moralnej i psychologicznej za swoje czyny, a także do rozpoczęcia pozytywnych zmian w ich relacjach osobistych.
2. **Rozpoznawanie i zmiana systemu przekonań** – program powinien być okazją do pracy nad własnym systemem wartości, przekonań, postaw osobistych i uwarunkowań, które inicjują i wzmacniają stosowanie przez nich przemocy. Należy promować wartości i postawy, które stanowią konstruktywną alternatywę wobec postaw wspierających przemoc.
3. **Rozpoznawanie i radzenie sobie z emocjami** – w programie należy uwzględnić naukę radzenia sobie z emocjami, stresem czy frustracją. Nauka ta wymaga oceny słownika emocjonalnego potencjalnego agresora, analizy dotychczasowych sposobów radzenia sobie z afektem, wiedzy na temat emocji i ich przeżywania. Nauka ma na celu nabycie umiejętności rozpoznawania stanów emocjonalnych oraz konstruktywne radzenie sobie z nimi, co jest niezbędne do osiągnięcia dojrzałości emocjonalnej.
4. **Zmiany behawioralne i poznawcze** – uczestnicy powinni otrzymać możliwość ćwiczenia nowych konstruktywnych form myślenia, reagowania i działania w praktyce (odgrywanie ról podczas spotkań terapeutycznych, ale także zadań domowych). Zadania takie służąc mają skutecznej kontroli nad szkodliwymi zachowaniami oraz sprzyjając odpowiedzialnemu podejmowaniu decyzji w sytuacjach konfliktowych i utrzymywaniu relacji międzyludzkich bez przemocy.

Podczas doboru treści edukacyjnych do programu należy uwzględnić założone cele programu, czas jego trwania oraz specyfikę uczestników (uwarunkowania indywidualne,

rodzaj przemocy, typ motywacji). Tematy szczególnie istotne dla efektywnej realizacji programu to:

1. **Społeczno-kulturowe źródła przemocy domowej** – powiązania między przemocą a stereotypami dotyczącymi płci i relacji między kobietami i mężczyznami oraz rodzicami i dziećmi, stereotypowe i adekwatne różnice międzypłciowe.
2. **Władza i kontrola w relacjach międzyludzkich** – potrzeby osób stosujących przemoc dotyczące władzy i kontroli, zaprzeczanie odpowiedzialności za przemoc i obwinianie osób doświadczających przemocy, proces wiktylizacji, rozróżnianie zachowań agresywnych od asertywnych, rozpoznawanie osobistych postaw związanych z przemocą, uczenie się odpowiedzialności za własne postępowanie.
3. **Rola doświadczeń własnych dla stosowania i podlegania przemocy** – psychoedukacja na temat stylów więzi, cykli przemocowych, wchodzenia w rolę osoby uwiękłej w przemoc, wpływu doświadczeń traumatycznych na powielanie zachowań przemocowych.
4. **Emocje w życiu człowieka** – czym są, czemu służą, jaka jest ich rola i cel, nauka umiejętności rozpoznawania stanów emocjonalnych i radzenia sobie z nimi, rola brania odpowiedzialności za stany emocjonalne i działanie pod wpływem emocji, kontrola emocji, zarządzanie własnym afektem.
5. **Planowanie i rozwijanie samokontroli** – mechanizmy agresywnych zachowań, zaprzeczanie aktom przemocy i zniekształcanie obrazu wydarzeń, zniekształcenie myślenia i unikanie odpowiedzialności, świadomego wyboru oraz decyzji, rozpoznawanie sygnałów ostrzegawczych, ćwiczenie „przerwy na ochłonięcie” jako techniki powstrzymywania agresywnych reakcji, ćwiczenia rozluźniające, przygotowywanie indywidualnego planu zapobiegania agresywnym zachowaniom,
6. **Środki psychoaktywne i patologia życia rodzinnego** – rozpoznawanie uzależnienia od alkoholu i narkotyków, specyfika związku między nadużywaniem substancji chemicznych a stosowaniem przemocy (uświadomienie, że alkohol nie jest przyczyną przemocy), zaburzenia życia rodzinnego spowodowane patologicznym zachowaniem rodziców, rozpoznawanie jak ślady bycia krzywdzonym przekształcają się we wrogość wobec innych.
7. **Komunikacja interpersonalna** – zdolność do rozpoznawania i konstruktywnego wyrażania uczuć w relacjach interpersonalnych, intymność i umiejętność empatycznego słuchania innych i reagowania z szacunkiem, kompetencje w zakresie rozwiązywania konfliktów oparte na konstruktywnej dyskusji i kompromisach, rozpoznawanie różnych form wrogiego nastawienia i braku szacunku oraz nauka właściwych postaw wobec innych,
8. **Promocja pozytywnych standardów i wartości** – wzmacnianie poczucia odpowiedzialności za bezpieczeństwo w związkach i w rodzinie, szczerość, akceptowanie osobistej odpowiedzialności za czyny, rozwijanie zdolności do szacunku i wsparcia oraz akceptacji dla uczuć, opinii, postępowania i przyjaciół partnerki/partnera, sprawiedliwość i równość w podziale praw i obowiązków

w systemie domowym, partnerstwo ekonomiczne i gotowość wspierania dzieci niezależnie od formalnego statusu małżeństwa.

9. **Rodzaje przemocy** – nauka form przemocy, akcentowanie, że nie tylko agresja fizyczna jest przemocą; rozwijanie wiedzy na temat przemocy psychicznej, seksualnej, finansowej, emocjonalnej, zaniedbania etc. Rozpoznawanie poniżających i nieakceptowanych przez partnerkę/partnera zachowań i sytuacji odbieranych jako przemocowe.
10. **Nowe formy przemocy** – wskazanie na cyberprzemoc oraz zachowania wszelkie zachowania przemocowe prowadzone przy użyciu Internetu, środków przekazu, social mediów etc.
11. **Dzieci i wychowanie** – wpływ przemocy domowej na psychikę i zachowanie dzieci, uświadomienie, jak agresywne metody wychowawcze krzywdzą dzieci i uczą je stosowania przemocy, modelowanie pozytywnych form i umiejętności rodzicielskich, formy dyscypliny bez przemocy jako alternatywa dla agresywnego karania. Wskazanie na dziecko jako świadka przemocy, który podlega szczególnej ochronie.
12. **Tolerancja i szacunek wobec osób starszych i niepełnosprawnych** – osoby stosujące przemoc powinni uczyć się pozytywnych zachowań wobec ludzi starszych i osób z niepełnosprawnościami (członków ich rodzin) i radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi w sposób inny niż stosowanie wobec nich przemocy. Analiz trudności w kontaktach interpersonalnych osób zdrowych w sile wieku z osobami starszymi lub niepełnosprawnymi i metody radzenia sobie z nimi.

SCHEMAT ORGANIZACYJNY PROGRAMU

Diagnoza środowiska lokalnego

Opracowując program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową należy uwzględnić dane demograficzne i bytowe na terenie województwa mazowieckiego ze szczególnym akcentem na różnorodność problemów i potrzeb w zależności od regionu. Możliwość działań pomocowych w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej w mniejszych miejscowościach jest zwykle inna niż w dużej aglomeracji, dlatego też rodzaj i rozmiar udzielanej pomocy musi być dostosowany do potrzeb danego regionu.

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową powinien być oparty o dane zebrane w ramach przeprowadzonej diagnozy społecznej, uwzględniającej rozmiar zjawiska przemocy oraz sytuację psychospołeczną osób stosujących przemoc na danym terenie. Należy uwzględnić także kontekst społeczno-kulturowy, związany z miejscem prowadzenia oddziaływania, a także sytuację, w jakiej dochodzi do nasilenia przemocy.

Standardy i cele programów

Określony przepisami standard prowadzenia programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową obejmuje:

- 1) zmianę przekonań odbiorców programów korekcyjno-edukacyjnych dotyczących stosowania przemocy domowej;
- 2) powstrzymanie osoby stosującej przemoc domową przed dalszym stosowaniem przemocy;
- 3) rozwijanie umiejętności samokontroli i współżycia, w tym bardziej efektywne radzenie sobie z emocjami, w tym złością lub poczuciem krzywdy w sytuacjach trudnych;
- 4) zmniejszenie przez uczestników programu skali zachowań opartych na sile i przemocy;
- 5) wzrost świadomości na temat zjawiska przemocy domowej i konsekwencji jej stosowania;
- 6) poszerzenie katalogu zachowań osób stosujących przemoc domową o zachowania alternatywne do krzywdzących w celu budowania relacji interpersonalnych opartych na poszanowaniu domowników i postawie partnerskiej;
- 7) kształtowanie umiejętności w zakresie wychowania dzieci bez użycia przemocy domowej;
- 8) uznanie przez osobę stosującą przemoc domową swojej odpowiedzialności za stosowanie przemocy;
- 9) uzyskanie informacji o możliwościach podejmowania działań terapeutycznych.

NADRZĘDNYM CELEM KAŻDEGO PROGRAMU KOREKCYJNO-EDUKACYJNEGO JEST POWSTRZYMANIE OSOBY STOSUJĄCEJ PRZEMOC PRZED DALSZYM JEJ STOSOWANIEM

Rodzaje i organizacja działań korekcyjnych

Programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc prowadzone są zwykle w formie spotkań indywidualnych i grupowych. Do najczęściej stosowanych form zajęć należą: warsztaty, ćwiczenia, dyskusje, wykłady, psychodrama, odgrywanie ról, treningi umiejętności psychologicznych (komunikacji, asertywności), zajęcia psychoedukacyjne, projekcje filmów, testy psychologiczne, kwestionariusze, analizy indywidualnych przypadków, porady rodzinno-wychowawcze, elementy indywidualnej psychoterapii i inne metody aktywizujące²⁰.

Podczas wyboru rodzaju oddziaływania w ramach programu należy uwzględnić specyfikę poszczególnych grup osób, a mianowicie:

- 1) skazanych i odbywających karę pozbawienia wolności,
- 2) zobowiązanych przez sąd do uczestnictwa w programie,

²⁰ Ostaszewski, P. (2015). Realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych dla sprawców przemocy w rodzinie w świetle wyników badania ankietowego. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości. Pobrano z: https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/Ostaszewski-P._Realizacja-programow-korekcyjno-edukacyjnych-dla-sprawcow-przemocy-w-rodzinie-w-swietle-wynikow-badania-ankietowego.pdf

- 3) uczestniczących w terapii uzależnienia od alkoholu lub narkotyków,
- 4) samodzielnie decydujących się na uczestnictwo w programie.

Na podstawie tych uwarunkowań należy określić najefektywniejszy tryb pracy z osobami stosującymi przemoc umożliwiający realizację podstawowych założeń programów korekcyjnych w postaci spotkań indywidualnych lub grupowych. Zwykle najczęściej prowadzoną formę stanowią grupy dla osób stosujących przemoc domową. Grupa może mieć charakter otwarty, co oznacza możliwość rozpoczęcia udziału w programie, na każdym etapie jego trwania, po wcześniejszej konsultacji z prowadzącymi grupę lub zamknięty – z założonymi celami, określonym zakresem oddziaływań i brakiem możliwości dołączania innych uczestników w trakcie.

Programy powinny mieć charakter edukacyjno-korekcyjny. W części edukacyjnej skoncentrowany na przekazaniu szeroko pojętej wiedzy na temat zjawiska przemocy, część korekcyjna powinna być ukierunkowana na zdobycie umiejętności niestosowania przemocy, w tym treningi umiejętności społecznych i asertywności oraz naukę konstruktywnego rozwiązywania sporów i korzystania ze wsparcia społecznego.

W ramach tych oddziaływań prowadzone mogą być także różnorakie działania profilaktyczne, a także edukacyjne i szkoleniowe.

■ Założenia ogólne

Proponuje się uwspólnianie założeń dla programów prowadzonych na terenie województwa mazowieckiego zgodnie z zaleceniami w „Wytycznych do tworzenia modelowych programów...”. Podstawowe informacje na temat programu powinny zawierać następujące elementy, jak:

- do kogo adresowany jest program;
- przez kogo jest realizowany;
- jaki jest jego cel;
- na czym polega praca (indywidualna czy grupowa);
- kiedy i gdzie osoby mogą się zgłaszać;
- zasady odpłatności (informacja, że udział w programie jest bezpłatny);
- czas trwania.

Całość założeń programu korekcyjno-edukacyjnego należy opracować w formie dokumentu, który powinien zawierać:

- cele programu (oparte o wskazania w rozporządzeniu);
- wskazanie podstawowych założeń podejścia, w jakim program będzie realizowany;
- ogólny zarys treści merytorycznych przekazywanych na spotkaniach, ukierunkowany na taką zmianę postaw i zachowań, która zmniejszy ryzyko stosowania przemocy oraz zwiększy umiejętność samokontroli;
- określony czas trwania oddziaływań;
- wskazaną grupę odbiorców programu;

- określony sposób naboru uczestników do programu, w tym zasady selekcji;

Wskazane jest, aby opracowując konkretny program dokładnie scharakteryzować grupę docelową i określić zasady naboru uwzględniając następujące elementy:

- kryteria kwalifikowalności, tj. tryb przyjmowania zgłoszeń w trybie dowolnym (czy wymagane jest skierowanie instytucji: z poradni odwykowej, rodzinnej, zespoły interdyscyplinarne, policję etc.), czy obligatoryjnym (na podstawie postanowienia sądu);
- określenie ewentualnych przeszkód i przeciwwskazań do udziału w programie (zaburzenia psychiczne lub aktywne uzależnienia – osoby pod wpływem alkoholu nie mogą brać udziału w spotkaniach);
- przewidywana liczba osób zakwalifikowanych (ewentualne listy rezerwowe);
- sposób pracy (grupa zamknięta czy otwarta ze stałym naborem);
- określenie na czym polega udział w programie i jakie są spodziewane efekty.

■ Organizacja prowadzenia zajęć w ramach programu

Realizacja programu winna być oparta o szczegółowy harmonogram zajęć, określający:

- liczbę godzin (w tym minimalny czas na uczestnika),
- częstotliwość spotkań (daty i godziny),
- miejsce realizacji,
- liczbę uczestników,
- formy proponowanych zajęć,
- ew. łączenie zajęć zasadniczych z innymi modułami (uzupełnianie zajęć grupowych indywidualnymi, praca w relacji z partnerką/rem: terapia, relacja pary, mediacje – wyłącznie po ustaniu przemocy, itp.),
- zasady realizacji (w tym zasady korzystania z dostępnej infrastruktury).

Wskazane jest, aby zajęcia grupowe były prowadzone przez parę trenerów/terapeutów: kobietę i mężczyznę – z uwagi na procesy identyfikacyjne, przeniesieniowe, ale także możliwość obserwacji perspektywy innej płci, np. w odgrywanych scenkach itp.). Szczególne znaczenie ma modelowanie relacji kobiety i mężczyzny opartej na wzajemnym szacunku, czystej i asertywnej komunikacji, wzajemnym szacunku i partnerstwie.

Łączny czas programu powinien obejmować nie mniej niż 60-120 godzin zajęć, spotkania powinny odbywać się raz w tygodniu, a przerwy między kolejnymi zajęciami nie powinny być dłuższe niż tydzień. Zaleca się, aby był to zawsze ten sam dzień i godzina. Zajęcia powinny być prowadzone w małych grupach od 8 do 12 osób (przy czym należy tu uwzględnić zakres pracy z uczestnikami i ich uwarunkowania, na podstawie praktyki realizatorów można założyć, że najlepsze efekty obserwuje się w przypadku grup ok 8-osobowych). Minimalny czas zajęć programu dla uczestnika winien wynosić 60 godzin.

Na podstawie ewaluacji efektów programów korekcyjno-edukacyjnych obserwuje się zauważalne zmiany w postawach i zachowaniu osób stosujących przemoc po ok. rocznym

udziale w zajęciach programowych (ok. 120 godzin zajęć), stąd wskazane jest dążenie do zapewnienia ciągłości oddziaływań i dalsze uczestnictwo w programie po zakończeniu minimum programowego w postaci 60 godzin zajęć.

W programie należy określić czy i na jakich zasadach uczestnik może brać udział w zajęciach kolejnych edycji programu. Dookreślenia wymaga tryb powtórnego udziału:

- 1) z własnej woli (bez ograniczenia liczby etapów),
- 2) w wyniku wspólnych ustaleń – wynikających z motywowania uczestnika przez realizatorów lub/i instytucje wspomagające rodzinę,
- 3) po skierowaniu przez ośrodek lub poradnię leczenia uzależnień, np. po zakończeniu pierwszego etapu leczenia uczestnika,
- 4) po zobowiązaniu przez sąd do udziału w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Prowadzący może odmówić przyjęcia uczestnika na kolejną edycję w następujących przypadkach ze względów organizacyjnych, tj. kiedy:

- grupa danego etapu liczy jest zbyt liczna (np. powyżej 12 uczestników),
- grupa ma charakter zamknięty,
- grupa ma charakter jednorodny (uczestnicy są na podobnym poziomie wiedzy dot. zjawiska przemocy i świadomości dotyczącej korygowania własnych zachowań, ale innym niż dany uczestnik poprzedniej edycji).

W takim przypadku realizator (prowadzący lub organizator zajęć) wskazuje uczestnikowi inne możliwości pomocy np. udział w spotkaniach indywidualnych, alternatywnych miejsc prowadzenia pracy terapeutycznej (w tym skorzystania z programu w innym powiecie) lub innych dostępnych form wsparcia.

Trudności w realizacji programu

Mogą one wynikać zarówno z czynników zewnętrznych, jak i jednostkowych. Wśród czynników zewnętrznych należy zwrócić uwagę na:

- niewielką liczbę miejsc prowadzących oddziaływanie w stosunku do osób stosujących przemoc,
- niedostateczną edukację w kierunku przeciwdziałania przemocy,
- niską świadomość społeczną w zakresie oddziaływań na rzecz przeciwdziałania przemocy.

Diagnozę zaleca się prowadzić w bezpośrednim kontakcie, z zachowaniem standardów bezpieczeństwa, stąd trudnością może się okazać nakaz pracy zdalnej. Należy jednak uwzględnić wpływ zjawisk losowych w projektowaniu oddziaływań. Na mocy regulacji określonych rozporządzeniem w szczególnie uzasadnionych przypadkach programy korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową mogą być prowadzone

z wykorzystaniem środków komunikacji elektronicznej umożliwiającym porozumiewanie się na odległość²¹.

W przypadku oddziaływań już trwających realizatorzy mogą podjąć indywidualne decyzje dotyczące kontynuowania pracy w trybie zdalnym. Uwarunkowania te powinny być zgodne z zaleceniami prawa krajowego oraz zgodne z wymogami zachowania bezpieczeństwa.

W zakresie czynników jednostkowych należy zwrócić uwagę na następujące elementy:

- uwarunkowania osobowościowe uczestników (opór przed podjęciem działań zmierzających do niwelowania zachowań agresywnych, strach przed konsekwencjami),
- brak lub niska motywacja do zmiany,
- brak możliwości uczestniczenia w oddziaływaniach (tryb pracy etc.),
- brak wiedzy na temat dostępnych oddziaływań.

Finansowanie i budżet programu

Mając na uwadze fakt, że realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych jest zadaniem z zakresu administracji rządowej, środki na jego wykonanie zapewnia budżet państwa. Informacja o możliwości i terminie składania wniosków o dotację na realizację oddziaływań każdego roku przekazywana jest do starostw powiatowych oraz urzędów miast w gminach na prawach powiatu.

Środki finansowe na realizację programów korekcyjno-edukacyjnych mogą być wydatkowane na:

- wynagrodzenia specjalistów prowadzących program;
- wynajem sali szkoleniowej oraz opłacenie mediów;
- zakup materiałów niezbędnych do realizacji programu, w tym biurowych (np. papier, tonery do drukarki) oraz artykułów spożywczych dla uczestników;
- inne koszty związane z bezpośrednią realizacją programu²².

Wydatkując środki finansowe pochodzące z dotacji, należy przy każdym koszcie brać pod uwagę celowość oraz gospodarność ich wydatkowania. Przy realizacji działań należy zawsze dobierać odpowiednie, optymalne i racjonalne metody oraz środki dla osiągnięcia zamierzonych celów. Środki finansowe należy wydajnie wykorzystywać, dążąc do osiągnięcia najlepszego stosunku wykorzystanych zasobów do osiągniętych rezultatów.

²¹ § 4. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 20 czerwca 2023 r. w sprawie programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc domową (Dz.U. 2023 poz. 1163)

²² W wysokości przewidzianej na każdego uczestnika programu w załączniku nr 1 „Wydatki z budżetu państwa na lata 2024–2030 w związku z uchwaleniem Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej” do Rządowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Domowej na lata 2024–2030.

Monitoring i ewaluacja programu

Monitoring i ewaluacja oddziaływań programu korekcyjno-edukacyjnego powinny obejmować elementy stanowiące założenia i cele postawione na etapie tworzenia programów. W tabeli poniżej przedstawiono zakres oraz formy monitorowania efektów.

Tabela 1 Zakres oraz formy monitorowania efektów

Zakres objęty monitoringiem	Monitorowane elementy	Forma monitoringu
Przebieg procesu grupowego (efekty postrzegane przez prowadzących, jak i uczestników programu)	Postawa uczestników wobec przemocy	Feedback uczestników i uwagi prowadzących w dokumentacji prowadzonych zajęć
jw.	Umiejętność kontroli emocji (w szczególności złości i agresji)	Feedback i uwagi w dokumentacji prowadzonych zajęć (np. efekty obserwowane w scenkach sytuacyjnych)
jw.	Sposób prowadzenia zajęć	Feedback, uwagi w dokumentacji prowadzonych zajęć, ew. ankiety ewaluacyjne dla uczestników
jw.	Jakość programu ze strony uczestników	Anonimowe ankiety ewaluacyjne
Efektywność poszczególnych etapów programu	Wdrażanie poszczególnych etapów programu	Anonimowe ankiety dotyczące zakresu realizowanych treści programowych, ocena zadań realizowanych przez uczestników
Efektywności całości programu korekcyjno-edukacyjnego	Zmiana zachowania przemocowego w stosunku do bliskich	Kontakt z rodziną uczestnika programu w trakcie jego realizacji i po jego zakończeniu (po uzyskaniu pisemnej zgody uczestnika programu – zawartej np. w kontrakcie wstępnym).
Monitorowanie uczestników po zakończeniu realizacji programu	Zachowanie w stosunku do osób, wobec których stosowana była przemoc do 3 lat po zakończeniu programu	Na podstawie współpracy z innymi instytucjami pomocowymi oraz kontaktu z uczestnikami i ich rodzinami

W tabeli powyżej zaprezentowano przykład kilku elementów monitoringu. Program korekcyjno-edukacyjny winien zawierać określenie wskaźników zakończenia oddziaływań w zakresie formalnym w postaci:

- 1) liczby odbytych godzin zajęć i/lub spotkań (ew. tygodni, miesięcy), która stanowi wystarczający zakres dla ukończenia programu lub jego poszczególnych etapów (w przypadku istnienia takiego podziału); stanowi to podstawę do otrzymania zaświadczenia o ukończeniu programu przez uczestnika;
- 2) liczby odbytych godzin i/lub spotkań (ew. tygodni, miesięcy), która stanowi o uznaniu, że uczestnik uczestniczył w zajęciach programu lub danym jego etapie; uczestnik w takiej sytuacji otrzymuje zaświadczenie o udziale w programie; w tym przypadku zaświadczenie powinno wskazywać liczbę godzin zajęć programu (etapu) i liczbę odbytych przez uczestnika godzin zajęć.

Program może określać indywidualne wskaźniki skuteczności programu na poziomie w postaci, np.: nabycia określonych umiejętności, kompetencji społecznych i psychologicznych uwarunkowań stanowiących o uznaniu pozytywnego ukończenia programu przez uczestnika (-ów) przejawiających się przede wszystkim w postaci:

- zaprzestania stosowania przemocy,
- rozumienia zjawiska i mechanizmów przemocy,
- redefiniowania swojej roli w sytuacji,
- zmiany postaw i utrwalenia pozytywnych standardów w relacjach rodzinnych, interpersonalnych etc.

Ewaluację oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych przeprowadzać mogą trenerzy realizujący program w porozumieniu z przedstawicielem podmiotu nadzorującego realizację zadania. Ewaluacja może być powierzana podmiotom zewnętrznym. Wynikiem przeprowadzonej ewaluacji powinien być raport z rekomendacjami do kolejnych edycji oddziaływań zwierający odpowiedzi na następujące zagadnienia:

- czy liczebność grupy była właściwa dla osiągnięcia założonych celów?
- jakie czynniki korzystnie wpłynęły na rekrutację uczestników, a jakie ją utrudniały?
- jakie trudności obserwowano w zakresie realizacji założeń? (z perspektywy trenerów i uczestników)
- na jakim poziomie utrzymywała się frekwencja (zarówno grupowa, jak i indywidualnych uczestników)?
- jakie czynniki wpłynęły na frekwencję i jakie działania należy kontynuować, a jakie dodatkowe można podjąć, aby dotrzeć do większej liczby osób stosujących przemoc i jak je motywować?
- jakie czynniki korzystnie wpłynęły na zaangażowanie uczestników, a jakie je obniżały?
- jaka jest efektywność oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w postaci zmiany zachowań i ich utrzymania?
- czy i w jakim stopniu osiągnięto zakładane cele?

Rekomendacje

Zgodnie z założeniami programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, ich realizatorzy powinni pozostawać w kontakcie z osobami, wobec których uczestnicy tych programów stosowali przemoc. Kluczowe jest, aby forma tego kontaktu zapewniała bezpieczeństwo osobom pokrzywdzonym oraz umożliwiała uzyskanie rzetelnych informacji na temat postępowania uczestnika wobec członków jego rodziny.

Zgodnie z „Wytycznymi do tworzenia modelowych programów...”, instytucje prowadzące działania wobec osób stosujących przemoc domową powinny wdrażać system monitorowania ich zachowań – zarówno w trakcie trwania programu, jak i przez okres do trzech lat po jego zakończeniu. Równie ważna jest współpraca z lokalnymi instytucjami i organizacjami, które działają na rzecz przeciwdziałania przemocy i wspierania jej ofiar.

Rekomenduje się, by monitoring prowadzony był przez instytucję realizującą program (np. powiatowe centrum pomocy rodzinie lub ośrodek specjalistyczny), we współpracy z odpowiednimi służbami i instytucjami działającymi w miejscu zamieszkania uczestnika programu.

Jeśli chodzi o wydawanie zaświadczeń o ukończeniu programu, zaleca się, by dokument ten był wystawiany osobom, które uczestniczyły w co najmniej 75% przewidzianych zajęć. Osoby, które wzięły udział w co najmniej 50% zajęć, mogą natomiast otrzymać zaświadczenie o udziale w programie.

Superwizje

Mając na względzie specyfikę pracy z osobami stosującymi przemoc domową, specjaliści realizujący programy korekcyjno-edukacyjne, jak również psychologiczno-terapeutyczne, zobowiązani są poddawać swoją pracę regularnej superwizji. Ma ona na celu dbałość o wysoką jakość oddziaływań poprzez:

- udzielanie wsparcia prowadzącym oddziaływania²³,
- rozpoznawanie i wzmacnianie kompetencji zawodowych i personalnych trenerów,
- doskonalenie warsztatu pracy poprzez dzielenie się dobrymi praktykami,
- rozpoznawanie ewentualnych trudności w realizacji programów,
- ustalanie potrzeb szkoleniowych prowadzących oddziaływania,
- przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu.

Podmioty realizujące programy korekcyjno-edukacyjne powinny zobowiązywać trenerów oddziaływań do korzystania z superwizji, udzielając w miarę możliwości wsparcia w tym zakresie poprzez organizowanie superwizji grupowych, koleżeńskich etc., a także sprawować nadzór nad korzystaniem z takich form wsparcia. W dokumentacji realizatora zadania

²³ Indywidualne problemy prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne dla osób stosujących przemoc domową omawiane podczas spotkań superwizyjnych są objęte tajemnicą superwizji. Do zachowania tajemnicy zobowiązany jest zarówno superwizor, jak i osoby objęte jego wsparciem.

powinny znajdować się zaświadczenia potwierdzające uczestnictwo trenerów w superwizji wraz ze wskazanym wymiarem czasowym.

Dokumentacja

Wszelkie działania podejmowane przez realizatorów programu winny być dokumentowane na każdym etapie pracy. Dokumentacja dotyczyć powinna w szczególności etapów:

- wstępnej rekrutacji,
- przeprowadzania diagnozy wstępnej uczestników,
- zawarcia kontraktu (wraz z niezbędnymi zgodami),
- prowadzenia diagnozy pogłębionej,
- w trakcie realizacji zajęć,
- na etapie częściowej oraz końcowej ewaluacji programu,
- na etapie monitoringu skuteczności programu.

Dokumentację może stanowić: dokumentacja indywidualna uczestnika (diagnozy, wyniki badań, kontrakt, zgodna na przetwarzanie danych osobowych etc.), dokumentacja grupy (plan terapeutyczny, prowadzący, listy obecności uczestników, czas i daty realizacji etc.), sprawozdania jednostkowe (m.in. postępy terapeutyczne), sprawozdania etapowe (częstkowe), całościowe, wnioski, rekomendacje, notatki, zebrane dokumenty, podsumowania.